

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ДО РОБОТИ З ВІЛ-ІНФЕКЦІЙНИМИ ХВОРИМИ

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE NURSES TO WORK WITH HIV-INFECT PATIENTS

У статті розкрито проблему формування професійних компетенцій у майбутніх медичних сестер. Розкрито зміст компетенції, узагальнено результати дослідження педагогічних компетенцій у майбутніх медичних сестер до роботи з ВІЛ-інфікованими пацієнтами.

Відзначено, що специфіка соціального характеру поширення ВІЛ-інфекції в Україні виявила недостатню підготовленість частини медичних працівників до ефективної взаємодії з ВІЛ-інфікованими пацієнтами. Медичному працівнику будь-якого рівня доводиться стикатися з інфекцією, що викликається вірусом імунодефіциту людини, освоювати особливості медичного догляду та лікування цих пацієнтів, що веде до необхідності спеціальної підготовки майбутніх медичних сестер.

Зауважено, що кожній майбутній медичній сестрі необхідно мати певний рівень сформованості професійної компетентності в роботі з ВІЛ-інфікованим пацієнтом як складника її професіоналізму.

Проведений аналіз наукових джерел дав змогу констатувати, що дана проблема мало досліджена. Проведене анкетування серед студентів III курсу дало підстави стверджувати, що майбутні медичні сестри не готові до роботи з ВІЛ-інфікованими хворими. Саме із цією метою було впроваджено в освітній процес вивчення дисциплін «Антиретровірусна терапія», «Педагогічна психологія», «Організація первинної медико-санітарної допомоги ВІЛ-інфікованому населенню», «Комунікації у професійній діяльності» та психологічної програми «Розвиток резильєнтності медичної сестри у роботі з ВІЛ-інфікованими пацієнтами», метою яких є розвиток резильєнтності медичних сестер у роботі з ВІЛ-інфікованими хворими, яка базується на поєднанні навчального, тренувального та розвивального аспектів, чіткому дотриманні основних правил групової роботи та вербалізованій рефлексії учасників, що створює сприятливі умови для розвитку особистості в контексті дослідження.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні медичні сестри, ВІЛ-

інфекційні хворі, формування професійної компетентності.

The article reveals the problem of formation of professional competencies in future nurses. The content of competence is revealed. The results of the research - pedagogical competencies of future nurses to work with HIV-infected patients are summarized. It is noted that the specifics of the social nature of the spread of HIV infection in Ukraine arose from the lack of preparedness of some health workers to effectively interact with HIV-infected patients. A healthcare professional of any level stimulates the infection that causes human viral immunodeficiency, masters the features of medical examination and treatment of these patients, which leads to the need for special training of future nurses.

It is noted that every future nurse needs to have a certain level of professional competence in working with an HIV-infected patient, as part of his professionalism.

The analysis of scientific sources allowed us to state the fact that this problem has been little studied. The survey conducted among third-year students gave grounds to claim that future nurses are not ready to work with HIV-infected patients. It was for this purpose that the educational process of studying disciplines "antiretroviral therapy", "pedagogical psychology", "Organization of primary medical and sanitary assistance to the HIV-infected population", "Communications in professional activity" and the psychological program "Development of medical sister resiliency in the work" was introduced. with HIV-infected patients, "aimed at developing medical sisters resiliency in working with HIV-infected patients, which is based on a combination of educational, training and development aspects, a clear compliance with the basic rules of group work and verbalized reflection of participants, which creates favorable conditions for development personality in the context of the study.

Key words: professional competence, future medical sisters, HIV-infectious patients, formation of professional competence

УДК 378.094+371.134
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/37.49>

Олійник Н.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри початкової освіти
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Постановка проблеми в загальному вигляді. Україна сьогодні посідає одне з перших місць серед країн Європейського регіону за кількістю ВІЛ-позитивних осіб. За оцінками даними, на початок 2018 р. в країні проживало 244 тис ВІЛ-позитивних людей. Кожен сотий громадянин України у віці від 15 до 49 років інфікований ВІЛ, що є одним із найвищих показників серед країн регіону [10]. Епідемія ВІЛ-інфекції призвела до появи в суспільстві упередженого ставлення до інфікованих осіб. Є всі підстави стверджувати, що інфекція ВІЛ (вірус імунодефіциту людини) супроводжується стигматизацією та дискримінацією.

Специфіка соціального характеру поширення ВІЛ-інфекції в Україні виявила недостатню підготовленість частини медичних працівників до ефективної взаємодії з ВІЛ-інфікованими пацієнтами. Медичному працівнику будь-якого рівня доводиться стикатися з інфекцією, що викликається вірусом імунодефіциту людини, освоювати особливості медичного догляду та лікування цих пацієнтів, що веде до необхідності спеціальної підготовки майбутніх медичних сестер.

Медсестринський професіоналізм – це гармонійне поєднання високого рівня професійної компетентності, культури спілкування, фахових умінь і практичних навичок. Нині пацієнти, а особливо

ВІЛ-інфіковані, очікують від медичної сестри не лише надання кваліфікованої медичної допомоги, а й виявлення нею співчуття, доброзичливості, психологічної підтримки тощо [2, с. 408]. Саме тому важливим завданням викладачів медичного коледжу є формування професійних цінностей майбутніх медсестер, а саме: формування у студента особистісно орієнтованих та професійних якостей; формування у студента ключових (медсестринських) компетенцій, які б дали їм змогу повністю реалізувати свій інтелектуальний потенціал та забезпечили б формування професійної компетентності; формування професійної етики та гуманістичних цінностей, адже саме формування в майбутніх медсестер співчуття, безкорисливості, любові до людей, милосердя забезпечує збереження здоров'я, а нерідко й життя людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер сьогодні займається досить велике коло як вітчизняних, так і так і зарубіжних учених: О. Григор'єва, І. Єсауленко, Н. Каминіна, О. Кравченко, Н. Педоренко, Н. Олійник, О. Чопоров, А. Stephen, W. Nutmacher та ін.

Становлення особистості медичного працівника середньої ланки, у тому числі й медичних сестер, ґрунтовно представлено в дослідженнях професійної спрямованості (О. Кравченко [4], Т. Закусилова [2], І. Радзієвської [9]).

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер щодо роботи з ВІЛ-інфекційними хворими може бути розглянута з позицій загальних наукових підходів і теорій, а також із погляду окремих її аспектів. Досить вагомими є теоретичні положення і висновки щодо сутності психологічної готовності особистості до діяльності О. Шевченко [11]. Автор наголошує на необхідності взаємодії майбутніх медичних сестер із пацієнтами за типом «суб'єкт – суб'єкт», а не «суб'єкт – об'єкт», і вмінні налагоджувати довірливі контакти. Найголовніше для медичного працівника, на думку О. Шевченко, – встановити довірчий контакт із ВІЛ-інфікованими пацієнтами, оскільки такі пацієнти часто занадто емоційно реагують не лише на грубість медичного персоналу, а й на байдужість.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Якість професійної підготовки фахівців, а саме майбутніх медичних сестер, пов'язана з формуванням у них певних компетенцій, що забезпечить їм як майбутнім фахівцям успішне працевлаштування і професійну самореалізацію. Нова методологія, створена Європейським простором вищої освіти, включає у себе розвиток освіти та його оцінку на основі компетенцій. Сьогодні вимогою часу стала зміна підходів до професійної підготовки медичної сестри, адже

мистецтво сестринської справи – це гармонійне поєднання творчості і наукової обґрунтованості процедур, посібників, словесних впливів і розмов під час догляду за пацієнтом; уміння захистити пацієнта від пригнічуючих його негативних думок і почуттів, що значно погіршує одужання. Цей захист важливий для пацієнтів незалежно від віку чи проблеми захворювання. Щоб якісно виконувати свою роботу, майбутня медична сестра повинна бути готова до співпереживання, прояву доброти, чуйності, уважності.

Статистичні дані вказують на те, що значна кількість ВІЛ-інфікованих людей потребує медичної допомоги. Характер професійного спілкування медичної сестри з такими пацієнтами може вплинути на стан пацієнта. Відсутність знань, умінь, навичок професійного спілкування робить її професійно малопридатним. Це пов'язано з тим, що спілкування як найважливіший професійний інструмент присутній у реалізації всіх етапів терапевтичного процесу.

Мета статті. Метою дослідження є актуалізація моделі професійної компетентності майбутніх медичних сестер щодо роботи з ВІЛ-інфікованими пацієнтами.

Виклад основного матеріалу. За порівняно короткий термін часу, що пройшов від моменту відкриття вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ), ВІЛ-інфекція стала найактуальнішою проблемою у світі. Незважаючи на активні наукові розробки, обґрунтовані заходи протидії, хвороба продовжує поширюватися на планеті, охоплюючи різні верстви населення. Кожний збудник інфекції, паразитуючи в людському суспільстві, використовує свої можливості: мінливість, інтеграцію до геному, здатність до пригнічення імунної системи, уникнення імунологічного пресу, розвиток стійкості до протимікробних препаратів.

На відмінну від інших збудників ВІЛ увібрав найдосконаліші форми паразитизму, які тільки відомі в мікросвіті:

- висока мінливість, яка у 100 разів вища, ніж у вірусу грипу;
- інтеграція геному збудника до геному людини;
- тропізм до клітин імунної системи;
- вплив ВІЛ-інфекції на біологічні властивості збудників інших інфекційних хвороб у бік збільшення їх вірулентності, розширення спектру тканинного тропізму, скорочення термінів вироблення стійкості до антимікробних засобів та ін. [5].

В основу боротьби з поширенням епідемії покладено принцип соціальної інтеграції та взаємодопомоги [8]. Зараз з упевненістю можна сказати, що немає такої медичної спеціальності, що не мала б відношення до ВІЛ-інфекції, усе більше медичних працівників починають займатися лікуванням хворих на СНІД (синдром набутого

імунодефіциту). А стигматизація і дискримінація являють собою серйозні перешкоди для медичного догляду за хворими і здійснення ефективної профілактики цієї інфекції, тому боротьба із цим явищем вважається невід'ємним завданням як на державному рівні, так і на рівні окремих лікувально-профілактичних установ і кожного медичного працівника.

У лютому 2021 р. в Україні офіційно зареєстровано 1 395 нових випадків ВІЛ-інфекції, у 389 пацієнтів діагностовано СНІД, а 123 людини померли від СНІДу. Шляхи інфікування ВІЛ в Україні у лютому 2021 р.: гетеросексуальний – 821; гомосексуальний – 35; парентеральний – 527; вертикальний – 121; невідомий – 4 [10].

Практично всі інфіковані пацієнти – максимумно працездатна частина населення країни. Нові випадки ВІЛ-інфекції реєструвалися переважно серед міського населення – 80%; чоловіче населення становило 58%. Більшість ВІЛ-інфікованих (67,2%) не перебуває у шлюбі. Понад 72% ВІЛ-інфікованих становлять особи віком від 20 до 40 років. Разом із тим в останні роки не реєструються випадки ВІЛ-інфекції у віці 15–20 років, що непрямим чином свідчить про ефективність профілактичної роботи, що проводиться спільно установами охорони здоров'я, освіти, молодіжними організаціями [10].

У суспільній свідомості часто існує думка, що медичну допомогу ВІЛ-інфікованим надають виключно у центрах боротьби зі СНІДом, тому в районних поліклініках пацієнтів із ВІЛ-інфекцією бути не може. Це відбувається, незважаючи на те, що Закон України від 05.12.2012 № 1972-ХІІ «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» гарантує конституційні права ВІЛ-інфікованим громадянам України, у тому числі й під час отримання ними медичної допомоги. Часто працівники органів охорони здоров'я мають недостатньо знань про ВІЛ-інфекцію та необхідні заходи безпеки. Наявність центрів із боротьби зі СНІДом формує переконаність, що їм не доведеться стикатися із захворюванням у своїй практиці. Незважаючи на те що головний принцип попередження поширення інфекцій, що передаються з кров'ю, – дотримання санітарних норм і правил (використання одноразових або стерильних інструментів, одноразових гумових рукавичок під час маніпуляцій із кожним пацієнтом незалежно від його стану здоров'я та ін.), навіть в умовах стрімко зростаючої епідемії санітарні норми і правила часто не дотримуються, а зустріч з ВІЛ-інфікованим пацієнтом викликає неадекватну реакцію у рядового медпрацівника. Усе це створює об'єктивні труднощі у боротьбі з поширенням ВІЛ-інфекції, ускладнює встановлення контакту медичного працівника і хворого

[8, с. 34], що говорить про його недостатню професійну компетентність.

Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 223 «Медсестринство» передбачає, що отримати компетенції можливо через навчальні програми. Досвід Бердичівського медичного фахового коледжу Житомирської обласної ради із включення проєктів із розвитку професійних компетенцій в освітні програми показав, що для цього існує кілька шляхів: навчальні дисципліни, міждисциплінарні та наскрізні проєкти, навчальна і виробнича практика. Існує низка наскрізних компетенцій, які пов'язані з поведінкою і відносинами людей. Ці компетенції є наскрізними, оскільки вони зачіпають багато сфер діяльності, багато робочих місць і, що більш важливо, дуже синхронізовані з новими потребами і новими трудовими ситуаціями. Універсальні і загальнопрофесійні компетенції не просто є корисним доповненням до професійних компетенцій майбутніх медичних сестер, ці навички повинні бути включені в освітню програму професійного навчання як елементи, що визначають професійне ставлення (табл. 1).

Сестринська справа – велика зона практичної діяльності. Медсестра може спробувати свої сили в багатьох галузях медицини. Тенденція зростання чисельності ВІЛ-інфікованих людей призводить до того, що сестринський догляд за пацієнтами стає все більш актуальним.

Нами було проведено анкетування серед студентів III курсу спеціальностей «Лікувальна справа» та «Сестринська справа» Бердичівського медичного фахового коледжу Житомирської обласної (73 респондента). Анкета включала в себе 34 питання, які допомагають розкрити рівень сформованості професійної компетентності майбутніх медичних сестер до роботи з ВІЛ-інфікованими хворими.

Проаналізувавши відповіді майбутніх медичних сестер на запитання анкети, можна зробити припущення про рівень їхньої професійної компетентності. Результати анкетування показали, що серед респондентів більшість незалежно від приналежності до певної вікової групи має нульовий рівень сформованості професійної компетентності – 50,0–66,7%, низький рівень – 11,1–38,9%; середній рівень професійної компетентності – 11,1–27,8%; високий рівень сформованості професійної компетентності не показав ніхто (діаграма). НПКВ (відсутність професійної компетентності в роботі з ВІЛ-інфікованими) не виявлено ні в кого.

Відповідно до вищевикладеного, ми вважаємо, що в процесі навчання в медичному коледжі повинні бути створені умови для розвитку професійної компетентності майбутньої медичної сестри, адже навчання в коледжі передбачає не лише

Формування професійних компетенцій майбутніх медичних сестер через види діяльності (за Л. Чеснаковою)

<i>Прямий догляд</i>	Пряма взаємодія з пацієнтами, сім'ями і групами пацієнтів для зміцнення здоров'я або благополуччя і поліпшення якості життя. Характеризується цілісною перспективою управління передовим доглядом за станом здоров'я
<i>Консультація</i>	Професіонал, у якого консультується людина, визнається експертом у галузі вирішення проблем
<i>Лідерство</i>	Здатність управляти змінами і давати іншим можливість впливати на клінічну практику, а також на політику в галузі охорони здоров'я та організацію
<i>Співпраця</i>	Працювати разом з іншими фахівцями для оптимізації клінічних результатів. Медична сестра співпрацює на високому рівні для вирішення проблем пацієнта, сім'ї та організації охорони здоров'я
<i>Викладання</i>	Уміння направляти, викладати та доглядати за пацієнтами, сім'ями, спільнотою і самою професією медсестер
<i>Дослідження</i>	Систематична робота з вирішення питань, що виникають на практиці. Включає у себе інтерпретацію і використання доказів у клінічній практиці для поліпшення якості, а також активну участь у реалізації дослідних проєктів
<i>Прийняття етичних рішень</i>	Майбутній фахівець визначає, формулює і бере активну участь в етичних питаннях пацієнта, сім'ї та професіоналів, організації, спільноти або навіть на рівні політики

отримання професійних знань, умінь, навичок, а й розвиток особистісних якостей, що є основою готовності майбутньої медичної сестри до усвідомленого вибору своєї професійної діяльності.

Одним з основних напрямів підготовки майбутніх медичних сестер у Бердичівському коледжі є впровадження в освітній процес дисципліни «Антиретровірусна терапія» – у базову частину професійного блоку, а в варіативну частину – «Організація первинної медико-санітарної допомоги ВІЛ-інфікованому населенню», «Педагогічна психологія», «Комунікації у професійній діяльності». Для метою формування і розвитку професійних навичок майбутніх медичних сестер, для реалізації компетентнісного підходу передбачено широке використання в освітньому процесі активних та інтерактивних форм проведення занять, що забезпечується вирішенням ситуаційних завдань, методами ділової гри, дискусії, мозковим штурмом, моделюванням конкретних ситуацій (різних реабілітаційних програм). Упровадження психологічної програми «Розвиток резильєнтності медичної сестри у роботі з ВІЛ-інфікованими пацієнтами», що містить три модулі, які системно розвивають зазначену якість у майбутніх фахівці, ефективність даної програми, показало позитивні зміни під час проходження виробничої практики.

У межах реалізації завдань психологічної програми опрацьовувалися такі питання: актуалізація потреб професійної діяльності медичних сестер; розвиток переконливого ставлення щодо власних цінностей, контрольованості; психологічна готовність до роботи з ВІЛ-інфікованими особистостями та ін. Основними формами роботи були індивідуальна та групова робота, мінілекції, обговорення проблемних завдань, дискусії, діагностичні процедури, тренінги, групові обговорення, проєктна діяльність.

Виробнича практика покликана забезпечити тісний взаємозв'язок між теоретичною і практичною підготовкою студентів, дати їм первісний досвід практичної діяльності, створити умови для формування професійних і загальних компетенцій. Саме виробнича практика є значущим показником професійної адаптації особистості медичної сестри до роботи з ВІЛ-інфікованими.

Висновки. Катастрофічне поширення вірусу імунодефіциту людини зумовлює необхідність чіткої організації роботи медичного персоналу з ВІЛ-інфікованими, саме тому з метою формування у майбутніх медичних сестер професійної компетентності до роботи з ВІЛ-інфекційними хворими доцільно впровадити в освітній процес дисципліни «Антиретровірусна терапія», «Організація первинної медико-санітарної допомоги ВІЛ-інфікованому населенню», «Педагогічна психологія», «Комунікації у професійній діяльності» та психологічну програму «Розвиток резильєнтності медичної сестри у роботі з ВІЛ-інфікованими пацієнтами».

Перспективою подальших розвідок є висвітлення результатів експериментального дослідження педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер до роботи з ВІЛ-інфікованими хворими.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артеменко Л.В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців сестринської справи в коледжі засобами інтерактивних технологій. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. № 4(11). С.7–17. URL: http://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/%20sbirnik_4_2017_pdn.pdf.
2. Закусилова Т.О. Педагогічні умови формування основ професіоналізму майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки. *Молодий*

вчений. 2016. № 7. С. 407–410. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_7_98.

3. Котепчук В. А. Формування науково-педагогічної еліти з медсестринства в медичних навчальних закладах. *Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи*. Житомир : Полісся, 2011. 392 с.

4. Кравченко О. Формування професійної етики студентів медичного коледжу засобами інноваційних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 4(22). С. 244–53. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/3899>.

5. Науковий підхід до вирішення проблеми ВІЛ-інфекції в Україні. URL: <http://amnu.gov.ua/naukovyj-ridhid-do-vyrishennya-problemy-vil-infekcziyi-v-ukrayini/>.

6. Олійник Н., Педоренко Н. Criteria and Levels of Nurses' Cultural Competence Formation. *Молодь і ринок*. 2019. № 3(170). С. 28–32. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/166133/165470>.

7. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 05.12.2012 № 1972-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text>.

8. Практичні рекомендації з питань реалізації політики щодо ВІЛ-інфекції в системі освіти України : інформаційно-методичний посібник / авт.-упоряд. О.В. Єресько та ін. Київ : Освіта, 2013. 54 с.

9. Радзівєвська І.В. Реалізація професійних стандартів у професійній підготовці медичної сестри. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* / за заг. ред. В.О. Радкевич. Київ : ПІТО НАПН України, 2010. С. 119–121.

10. Статистика ВІЛ і ТБ в Україні: лютий 2021 року. URL: <https://phc.org.ua/news/statistika-vil-i-tb-v-ukraini-lyuty-2021-roku>.

11. Шевченко О.Т. Психологічні особливості і розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2020. 20 с.

12. Чеснюкова Л.К. Формирование профессиональных компетенций у будущих медицинских сестер при работе с пожилыми людьми в условиях производственной практики. *Вестник общественных и гуманитарных наук. Серия «Педагогика»*. 2020. Т. 1. № 4. С. 60–67. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/67-112-1-SM.pdf>.